

نظارت شرعی بر قوانین و مقررات

مؤلف:

جمعی از نویسندگان

به اهتمام:

پژوهشکده شورای نگهبان

سرشناسه: فتاحی زفرقندی، علی، ۱۳۶۹ - گردآورنده
عنوان و نام پدیدآور: نظارت شرعی بر قوانین و مقررات / گردآورنده علی فتاحی زفرقندی؛ به
اهتمام پژوهشکده شورای نگهبان؛ ناظر فنی سیدمحمدرضا سیدعلیخانی.
مشخصات نشر: تهران: شورای نگهبان، پژوهشکده شورای نگهبان، ۱۴۰۳.
مشخصات ظاهری: ۲۳۸ ص. شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۵۰۶۸-۳۶-۰
وضعیت فهرست نویسی: فیپا
موضوع: ایران -- قانون اساسی (فقه)، (Iran -- Constitutions (Islamic law)
موضوع: هیأت پیگیری و نظارت بر اجرای قانون اساسی
موضوع: شورای نگهبان -- قوانین و رویه‌ها
موضوع: Shoraye negahban-- Rules and practice
شناسه افزوده: شورای نگهبان. پژوهشکده شورای نگهبان
رده بندی کنگره: ۲۲۵/۶/BP۱۹۸ ق رده بندی دیویی: ۳۷۹/۲۹۷
شماره کتابشناسی ملی: ۹۹۳۸۶۲۰ اطلاعات رکورد کتابشناسی: فیپا

نظارت شرعی بر قوانین و مقررات

مؤلف: جمعی از نویسندگان

گردآورنده: علی فتاحی زفرقندی

صفحه آرا: امین مددی

ناظر فنی: سیدمحمدرضا سیدعلیخانی

ناشر: پژوهشکده شورای نگهبان

چاپ اول: زمستان ۱۴۰۳ - تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

شابک دوره: ۹۷۸-۶۲۲-۵۰۶۸-۰۷-۰

شابک تک جلدی: ۹۷۸-۶۲۲-۵۰۶۸-۳۶-۰

قیمت: ۱۳۰ هزار تومان

آدرس: تهران، خیابان شهید بهشتی^(د)، خیابان سرافراز، کوچه پنجم، پلاک ۱۱

تلفن: ۰۲۱-۸۸۷۵۰۰۷۰

فهرست مطالب

حکومت موازین اسلامی بر اطلاق و عموم اصول قانون اساسی در رویه فقهای شورای نگهبان؛ نگاهی رویه‌ای به آثار نظارت شرعی بر اصول قانون اساسی ۱

حامد نیکونهاد، زهرا زندیه

جایگاه حقوقی نظرات شرعی فقهای شورای نگهبان راجع به اصول قانون اساسی و نسبت آن با تفسیر رسمی قانون اساسی ۲۵

محمد بهادری چهرمی، زینب عساکره

نظارت شورای نگهبان بر قوانین مصوب پیش از انقلاب و شورای انقلاب ۴۷

علی محمد فلاحزاده، میثم درویش‌متولی

سازگار مطلوب نظارت شرعی فقهای شورای نگهبان بر مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی ۶۷

مرتضی حاجی علی‌خمسه، مصطفی مسعودیان، حمید فعلی

سازگار مطلوب نظارت شرعی فقهای شورای نگهبان بر مقررات اداری ۹۳

عباس علی کدخدایی الیادرائی، حمید فعلی

سازوکار مطلوب نظارت فقهای شورای نگهبان بر مقررات دولتی از بستر نظارت دیوان عدالت اداری ۱۲۱

خیرالله پروین، محمد امین ابریشمی راد

نظارت شرعی فقهای شورای نگهبان بر مقررات مصوب رئیس قوه قضائیه ۱۴۳

رضا خسروی اسفزار، محمدمامین ابریشمی‌راد

تحلیل فرایند نظارت شرعی شورای نگهبان بر مصوبات مجلس؛ مطالعه‌ی موردی: قانون مجازات اسلامی ۱۶۷

روح‌الله اکرمی

تحلیل گفتمانی رویکردهای فقهی شورای نگهبان در بررسی معاهدات همکاری در امور
کیفری ۱۹۳

امین‌اله زمانی

نظارت شرعی بر قوانین و مقررات در نظام حقوقی مصر و ایران ۲۱۵

محمد بهادری جهرمی، علی شکراللهی

مقدمه

نظارت شرعی بر قوانین و مقررات یکی از ارکان اساسی برای تحقق اسلامی بودن نظام و حفظ ماهیت دینی آن است. این نظارت بر اساس اصل ۴ قانون اساسی تعریف می‌شود که به صراحت تصریح دارد کلیه قوانین و مقررات باید با موازین اسلامی انطباق داشته باشند. این اصل نه تنها بر قوانین و مقررات عادی، بلکه بر اطلاق و عموم سایر اصول قانون اساسی نیز حکومت دارد و از این جهت در جایگاه فرادستوری قرار می‌گیرد.

وظیفه اعمال نظارت شرعی بر عهده فقهای شورای نگهبان است. این نهاد حاکمیتی، با استناد به اصل ۴ قانون اساسی، وظیفه بررسی قوانین، مقررات و سایر هنجارهای الزام‌آور حقوقی از حیث انطباق یا عدم مغایرت با موازین اسلامی را بر عهده دارد. تصمیمات این شورا در قالب صدور نظرات شرعی انجام می‌شود که می‌تواند به محدود کردن اطلاق یا عموم برخی از اصول قانون اساسی نیز منجر شود.

نظارت شرعی در قانون اساسی ایران بر اساس ایدئولوژی مکتبی و دینی شکل گرفته است که در آن قوانین و مقررات باید بر مدار شریعت و مبانی دینی جریان یابند. این موضوع در مقدمه قانون اساسی نیز به صراحت بیان شده و اجرای شریعت اسلامی به عنوان یکی از اهداف اصلی نظام معرفی شده است. از این منظر، اسلامی بودن قوانین شرط مشروعیت آنها است، و بدون انطباق با شریعت، قوانین فاقد اعتبار تلقی می‌شوند.

نظارت شرعی در نظام حقوقی جمهوری اسلامی، برخلاف رویکردهای سکولار و نظام‌های حقوقی غربی که قانون‌گذاری را از دین جدا می‌دانند، مستقیماً به دنبال ارتباط قانون با وحی الهی و احکام اسلامی است. این موضوع، نظام حقوقی ایران را از نظام‌های مبتنی بر سکولاریسم متمایز می‌کند و حکمرانی دینی را در چارچوب قانون تضمین می‌نماید.

با توجه به اهمیت اصل ۴ و نظارت شرعی در نظام جمهوری اسلامی، این مکانیزم نه تنها تضمین‌کننده اسلامی بودن قوانین و مقررات است، بلکه به عنوان یک ابزار مؤثر برای صیانت از ماهیت دینی و ایدئولوژیک نظام به شمار می‌رود. این اصل، همراه با سایر اصول قانون اساسی مانند اصل ۷۲، چارچوبی برای سازوکارهای قانون‌گذاری فراهم کرده که در آن قوانین نه تنها با اصول قانون اساسی، بلکه با مبانی شرعی انطباق داشته باشند.

کتاب حاضر مجموعه‌ای از مقالات پژوهشی در زمینه نظارت شرعی است که به بررسی عمیق

ابعاد نظری، حقوقی و عملی این مفهوم در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران و مقایسه تطبیقی آن با برخی دیگر از نظام‌های حقوقی می‌پردازد. این اثر به نحوی جامع، نقش فقهای شورای نگهبان در اعمال نظارت شرعی را از منظرهای گوناگون بررسی کرده و بر ضرورت شفافیت و کارآمدی در این حوزه تأکید دارد.

یکی از جنبه‌های کلیدی این کتاب، پرداختن به حکومت موازین اسلامی بر اطلاق و عموم اصول قانون اساسی است. در این بخش، آثار نظارت شرعی بر اصول قانون اساسی از طریق رویه فقهای شورای نگهبان مورد تحلیل قرار می‌گیرد. این مقالات به نحوه تأثیرگذاری فقهای شورای نگهبان در محدودسازی یا گسترش اصول قانون اساسی براساس موازین شرعی پرداخته و جایگاه حقوقی این نظرات را در چارچوب تفاسیر رسمی بررسی می‌کند.

کتاب همچنین به موضوع نظارت شرعی بر قوانین مصوب پیش از انقلاب و شورای انقلاب می‌پردازد. این بخش، چالش‌های مرتبط با تطبیق این قوانین با موازین اسلامی و نقش فقهای شورای نگهبان در این فرآیند را بررسی می‌کند. علاوه بر آن، مقالاتی در این اثر، سازکار مطلوب نظارت شرعی بر مصوبات شورای عالی انقلاب فرهنگی، مقررات اداری و مقررات مصوب رئیس قوه قضائیه را مورد بحث قرار می‌دهند و پیشنهادهایی برای بهبود فرآیند نظارت شرعی ارائه می‌کنند.

یکی از مقالات برجسته این کتاب، به تحلیل نظارت شرعی بر مصوبات مجلس با تمرکز بر قانون مجازات اسلامی اختصاص دارد. این تحلیل، مراحل اعمال نظارت شرعی و تأثیرات آن بر محتوای قوانین کیفری را بررسی کرده و جنبه‌های گفتگومانی و فقهی مرتبط را تحلیل می‌کند. مقاله دیگری، معاهدات همکاری در امور کیفری را از منظر گفتگومانی و فقهی شورای نگهبان مورد مطالعه قرار می‌دهد و تلاش دارد تا تفاوت‌های رویکردی در تطبیق این معاهدات با موازین شرعی را نشان دهد.

این کتاب همچنین با مقایسه تطبیقی نظارت شرعی در نظام حقوقی ایران و مصر به بررسی وجوه اشتراک و افتراق این دو نظام می‌پردازد. این بخش، فرصتی برای درک بهتر جایگاه نظارت شرعی در نظام‌های حقوقی مبتنی بر شریعت اسلامی فراهم می‌آورد.

این اثر برای دانشجویان و پژوهشگران حوزه حقوق عمومی و حقوق اساسی ارزشمند است، زیرا با بررسی جنبه‌های مختلف نظارت شرعی، چارچوبی جامع از نحوه اعمال این نظارت در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران ارائه می‌دهد. مطالعه این کتاب، نه تنها درک عمیق‌تری از نقش

فقهای شورای نگهبان به‌عنوان پاسداران موازین اسلامی به دست می‌دهد، بلکه افق‌های تازه‌ای برای پژوهش در حوزه‌های مرتبط با تلافی فقه و حقوق می‌گشاید. ضرورت مطالعه این موضوع برای پژوهشگران و دانشجویان، در فهم بهتر ابعاد نظری و عملی نظارت شرعی، آگاهی از رویه‌های موجود و مشارکت در توسعه سازوکارهای حقوقی مرتبط نهفته است.

گفتنی است مجموعه مقالات کتاب حاضر، پیش از این در شماره‌های مختلف فصلنامه علمی پژوهشی دانش حقوق عمومی توسط پژوهشکده شورای نگهبان گردآوری و منتشر شده است و اینک پس از تجمیع موضوعی و تدوین در قالب یک اثر علمی منسجم به دانشجویان، پژوهشگران و صاحب نظران حقوق عمومی ارائه می‌شود. مطالب بیان شده در مقالات لزوماً بیانگر نظرات پژوهشکده شورای نگهبان نبوده و صرفاً ایده و نظرات نگارندگان آنها می‌باشد.

پژوهشکده شورای نگهبان

زمستان ۱۴۰۳